

KİTAPLAR

"Üçüncü Roma'nın Jeopolitik Arzuları"

Mustafa KALKAN

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim
Görevlisi

Kitaplar, evsaflarına göre sınıflandırılabilir mi veya yazılan her kitaba ilmi kıstaslar çerçevesinde kitap değeri vermek mümkün müdür? Değerli bazı kitaplar vardır ki, onlara çıplak ifadeyle "kitap" demek mi gerekir? İşte bu kitapların ayırıcı özelliği konularına ve yazım tarzlarına göre spesifik olması ile ayrılır. Spesifik ifadesi ilmi çerçeve dâhilinde sadece konu uzmanlığını içine almaz. Bazı spesifik konular vardır ki o sahayı işgal edenlerin dışında birçok müteahhisi çekiciliği ile kendine yönlendirir.

Yukarıda ismi zikredilen bu çalışma, gerek araştırma tekniği gerekse objektifliği ile sadece "kitap" ismiyle ifade edilemeyecek türden bir çalışmanın ürünüdür. Kitabın ismi saha dışı çalışanları için biraz zihinleri zorlayan bir anlatım tarzıyla belirlenmiştir. İlmî bir eserin kapağındaki ismin konuların tamamına yönelik olarak belirlenmesi gerekir. Üçüncü Roma hangi devlettir? Jeopolitik arzu nedir? Acaba Roma Devleti ismi altında Roma İmparatorluğu mu, Doğu Roma Devleti mi, Batı Roma Devleti mi hangi devlet anlatılmak istenmektedir? gibi soruların zihinleri kurcalayacağı muhakkaktır.

Öncelikle ilk soruyla başlayalım, bilindiği gibi Birinci Roma, Büyük Roma İmparatorluğu'dur. Büyük Roma Devleti, Muhaceret-i Akvam (Kavimler Göçü) ile ikiye ayrılmış (M.S. 395) ve akabinde Batı Roma Devleti, bu saldırılar sonrası 476'da yıkılmıştır. Batı Roma'nın yıkılmasından sonra geride Doğu Roma Devleti kalmıştır. Doğu Roma Devleti ise 1453 yılında Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi ile sona ermiştir. "...Fatih Sultan Mehmet'in Konstantiniye'yi ele geçirmesi sırasında öldürülen Rum Kayzerlerinden sonuncusu olan Paleolog 1997/Kış 11

Draguj isimli kayzerin akrabalarından Tomas'ın Sofya isimli kızı Rusya'ya kaçıp gelince Ruz knezi II. İvan onunla evlenmiştir".¹ Bu evlenmenin sonucunda yıkılan Roma Devleti'nin varislerinin yerine Rusya Knezi İvan kendini Roma İmparatoru olarak ilan etmiştir. Aynı zamanda "kayzer"den bozularak alınan "tsar" unvanı "çar" olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Ruslar bu tarihten sonra yaptıkları evlilik ile kendilerini Roma'nın tabii halefi olarak görmeye başlamışlardır. Üçüncü Roma'nın temelleri, Rusların bu düşüncesi ile XV. asırda atılmıştır. Bu ideal, zamanla daha da geliştirilmiştir. XX. asırda Rusya gerek programlı olarak Hıristiyanlara hâkim olma gerekse panslavist propaganda ile güttüğü bu düşüncesini daha da güçlendirmiştir.² Çar Deli Petro'nun bu ideallerle, Rusya'yı büyük bir gelişme hamlesine yönlendirdiği bilinmektedir.³

Jeopolitiğe gelince bu ifade mevcut coğrafi bir yapının politik değerini açıklamak için kullanılır. Jeopolitik yapı üzerinde yönlendirilecek politikanın şekillendirilmesi ve yararlılık amacına göre kullanılması düşüncesine hizmet eder.⁴ Üçüncü soru ise müşterek bir açıklamayla görüldüğü gibi birinci sorunun da cevabı olan Rusya'dır. Yazar, sistematik olarak kitaba giriş yapmadan doğrudan konuya girmiş, Rus tarihi ve kültürü hakkında hiçbir açıklamada bulunmamıştır. Kitaba başlamadan genel bir girişle hususiyetler serdedilip konu bütünlüğü sağlanır. İlmî eserlerde tarz-ı hareketin gereği budur.

Konuya "Çarlığın Dirilişi" ile başlanıp bugün parçalanmış Rusya'nın tekrar diriltilmesi çalışmalarına değinilmiştir. Hattâ bunun için

¹ Şehabeddin Mercanî, *Müstefadü'l Ahbar fi Ahval-i Kazan ve Bulgar*, (Neşreden: E. N. Hayrullin), Kazan, 1989, s. 104.

² Georgi Yankov, Hristo Hristov, *Bulgar Tarihinden Sayfalar*, Sofya, 1989, s. 56; Hans Köhn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği* (terc: A. O. Güner), İstanbul, 1983, s.99-115; A. N. Kurat, "Panslavizm", *AÜ. DTCF Dergisi*, C.XI-2-4, Ankara, 1953.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz., A. N. Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara, 1993, s. 252-278.

⁴ Jeopolitik kelimesi için bkz., Suat İlhan, "Jeopolitik Gelişmeler ve Türk Dünyası", *Türk Dünyası*, c.XIV, s.85, Ankara, 1994, s. 4.

"Yekaterinburg yakınlarında 1918 yılında öldürülen Romanov ailesinin ceset kalıntıları üzerinde incelemeler yaptırıldığı açıklanmıştır (s.3). *"B.D.T. Cumhurbaşkanı Yeltsin tarafından bu konular hakkında araştırmalar yaptırılmıştır. Yeltsin bu araştırmalar ile monarşik düzeni destekliyor gibi gözüксе de aslında bu konuyu kendi açısından değerlendirme düşüncesinde olduğu bilinmektedir. İlginç olan diğer bir yaklaşım ise Komünist Parti Genel Başkanı Gennadi Züganov'un "News Week" dergisine vermiş olduğu röportajda bu düşünceyi şiddetle desteklediğini açıklamış olmasıdır"* (s.6).

Her ne kadar bu düşünce son yıllarda kabul görmüşse de komünist rejim döneminde çarlık idaresinin nasıl kötülendiği gerek ders kitaplarında gerekse politik konuşmalar üzerinde yapılacak araştırmalarla rahatlıkla görülebilir.⁵ Biten bir sistemin ardından yeni sistem arayışı ve eski sistemi kötüleme anlayışı komünist, faşist ve kapitalist idarelerde kaçınılmazdır. Araştırmacı, "Rus İmparatorluğunu Diriltme Çabaları" adlı bölümde acaba tekrar, büyük bir imparatorluk kurulabilir mi sorusunu açıklamıştır.

"Sovyetler Birliği'nin hızla dağılması jeopolitik bir boşluk oluşturmuştur. Şimdi birçok ülke bu boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması üç çeşit parçalanmaya sebep olmuştur:

a) *Aniden 15 bağımsız devlet dünya siyasi sahnesinde boy göstermiştir.*

b) *Komünist parti, silahlı kuvvetler, KGB ve ekonomi bakanlıkları gibi Sovyetler Birliği'ni ayakta tutan teşkilatların tabii parçalanışı.*

c) *Rusya ve diğer bağımsız devletlerde bazı bölge ve reyonların muhtariyet, egemenlik ve hattâ bağımsızlık taleplerinin güçlenmesi"* (s.14). Rusya'nın parçalanışıyla beraber Türk Cumhuriyetlerine olan bağımlılık büyük problemlere sebep olmuştur. Rus nüfus kesafetine sahip olan bölgeler, gerek yeraltı gerekse yerüstü zenginliği yönüyle fakirdir. Bu da Rusları, ister istemez eli kolu bağlı bir halde bırakmaktadır. Fakat komünist idare döneminde Rusların tatbik ettiği "nüfus iskân politikası"

⁵ Z. V. Togan, "Bolşevizm'den Sosyalizm'e", *Klassenkampf*, No. 2-3, (Kısaca Türk Tarih, Kazan, 1992).

bütün dengeleri altüst etmiştir.⁶

Bu mevzu üzerine yazarın önemle durmaması ilgi çekicidir. Nüfus iskân politikası sayesinde Türk Cumhuriyetleri'ndeki homojen yapı alt üst edilmiş cumhuriyette altı yedi farklı milliyetten mürekkep olan sosyal dengeler oluşturulmuştur. Fakat bu denge sadece büyük yerleşim merkezlerinde kalmış köylere kadar sirayet edememiştir. Bu sosyo-hojen yapı ortak kültür etkileşimi için bulunmaz bir araştırma kaynağıdır. Bir Anadolu köyü ile bir Başkırt köyü arasında âdetler, sosyal yaşayış, ticarî yapı vb. yönlerden hiçbir farklılık yoktur. Şehirler Rus kültürü içinde eritilirken, köyler bu kültürel yozlaştırma ve karma sosyal yapıdan uzak kalmıştır. Rusların, Türkleri şehir merkezlerine yaklaştırmamaları ve yerleşmelerine izin vermemeleri kültürel yönden Rusların en büyük hatası olmuştur. Belki bir ölçüde Türk nüfusu eğitim yönünden darbe yemişe de kültürel yönden değerini sıkıca koruyabilme şansını yakalamıştır.

Şehirlerde, Türkler zorla Ruslarla evlenmeye teşvik edilmiştir. Bu da yetmiş yılın sonunda sentirlarda (merkezlerde) farklı melez ırkların oluşmasına neden olmuştur.⁷ Tipolojik açıdan farklı karma ırklar oluşmuştur. Bu alan ise fiziki antropoloji için bulunması imkânsız materyallerle doludur. Rus ilim adamlarının bu farklı fiziki tipler üzerinde çiftleştirme yöntemleriyle bilimsel çalışmalar yaptıkları bilinmektedir.

Rus yayılcılığının sonucunda Türk Cumhuriyetleri'nde 25 milyon Rus vardır ve bunlar Rus vatandaşlarıdır. Rus tarihçi V.O. Kliçuevski, 1937'de *"Sömürgeciliği, Rusya'yı terk etmiş muhacirlerin yardımıyla gerçekleştirmek her zaman Rus hayatının en önemli özelliklerinden biri olmuştur"* (s. 17) diye ifade etmiştir. Bu plan, rejim çökene kadar tatbik edilmiş ve Rusya bu politikasının yanı sıra çok

⁶ A. Temir, "Türklük ve Sovyet Rusya", *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1976, s. 1304.

⁷ Etnik çatışma tehlikesi bilhassa nüfusunun % 37'sini Ruslar ve % 42'sini Kazakların teşkil ettiği Kazakistan'da kendini göstermektedir. Nadir Devlet, "Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin Sınırlarının Tarihi, Coğrafi ve Etnik Sorunlar", *Avrasya Etütleri*, C. I, S.4, Kış 1995, s. 31.

farklı bir metotla uyguladığı grift sanayi planı ile de ekonomik yapısını güvenlik altına almıştır. Adeta zincirin halkaları gibi oluşturulan bu ağ çok ince hesaplarla hazırlanmıştır. Örneğin "Özbekistan yılda 5.000.000. ton pamuk üretmesine karşın, o, bunun yalnız % 9- 12'sini işleyebilmektedir." (s.23). Çünkü Özbekistan'da pamuk işleme fabrikaları, ilerde muhtemel siyasî değişimler düşünülerek kurulmamıştır.

Buna karşılık Rusya hiçbir üretime sahip olmayan ve doğrudan Moskova'ya bağlı olarak kurulan fabrikalarda bu pamukları işlettirerek gelirini kesintisiz bir şekilde ekonomisine yönlendirmiştir. Bugün bu politikanın sonucu olarak Kırgızlar Özbeklere, Tatarlar Başkırtlara, Özbekler Kazaklara muhtaçtır. Sovyetler Birliği'nin dağılma aşaması ister istemez Rusya üzerinde jeopolitik hedefleri olan ülkeleri harekete geçirmiştir. Bu ülkelerden Almanya, A.B.D., Çin ve Japonya harekete geçmiş ticarî ve siyasî yönden planlarını tatbik etmeye başlamışlardır. Türkiye ise irkî birlik ve kültürel ortaklık noktalarından hareket ederek dağılan cumhuriyetlerle diplomatik ilişkilere yönelmiştir. Bu ilişkiler ister istemez Rusya'yı rahatsız etmiştir. Rusların dile getirdikleri rahatsızlıklarını askerî stratejisi Nikolay Platnikov "Ankara'nın Jeo-politik planları Kırım'ı, Yugoslavya, Kıbrıs, Kafkasya, ve Tacikistan'a kadar kaynar nokta olarak değerlendirmektedir.... Türkiye, siyasî, ekonomik ve kültürel sahalarda Orta Asya ve Kafkasya'ya sızmaya çalışmaktadır. Türk gizli servisi elemanları son zamanlarda bu bölgelerde çalışmalarını genişletmiştir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, onun güney sınırları geleneksel, askerî, siyasî ve ekonomik liderden yoksun kaldı. Rusya 'nın sahip olduğu nükleer silahların sağladığı üstünlük de dâhil mevcut gücünün, şu anda statükusunun korunmasına imkân sağlamasına karşın Türk-Rus rekabetinin yeni bir döneme girdiğini söyleyebiliriz" (s.25) diye açıklamıştır.

Rusların bu gelişim seyrini şiddetle eleştirmeleri normaldir. Fakat Rusların ifade ettiği kadar Türkiye istenileni ve planlananları yapamamış, birçok noktada gerçekleştirilmesi düşünülenler yerine getirilmemiştir. Zamanlama,

yetmiş uzman eksikliği, haber alma noksanlığı ve yeterli ekonomik destekten mahrum oluş Türkiye'nin önünü kısa bir süre için kapatmıştır. 1989-1990 yıllarından sonra A.B.D. bu açığı iyi değerlendirmiş ve Yakutistan'a kadar birçok cumhuriyette sivil askerî bilgi merkezleri oluşturmuştur. Ama hesapta olmayan Amerika Fobisi komünist rejimin Türkler için büyük bir hikmeti olmuştur. Amerika bu fobiden dolayı ticarî-kültürel etkileşime girmemiş diğer girişimler ise istenileni tam anlamıyla vermemiştir. Türkiye'ye ve Türk ticarî teşebbüslerine olan güveni organize bir şekilde değerlendirmiş, sermayesi Amerika'nın olan fakat genel müdüründen personeline kadar Türk adı taşıyan firmaları kurdurarak bu engelleri de aşmayı başarmıştır.

Bugün Moskova dâhil olmak üzere birçok yerde böyle yüzleri aşan firmadan bahsetmek mümkündür. Aynı zamanda Rusya'nın çeşitli üniversitelerine yerleştirilen akademisyenler köy köy dolaşmakta ve çeşitli araştırmalar yapmaktadır⁸. İlginç olan diğer nokta ise kurulan Türk-Tatar, Türk-Rus, Amerikan-Rus dostluk derneklerinin bu araştırmaları desteklemeleridir. Bugün Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin birçoğunda başbakan ve cumhurbaşkanı danışmanlarının Amerikan vatandaşı veya Amerika'da yetmişmiş olan üst düzey bürokratlardan seçilmiş olması düşündürücüdür. Rusya'nın bu dağılma seyri beraberinde diğer muhtar veya tam özerk yapıya sahip olmak isteyen cumhuriyetlere bulunmaz bir fırsat vermiştir. Peşi sıra beş Türk Cumhuriyeti tam bağımsızlık ilan etmiş, arkasından Tataristan, Başkurdistan, Çeçenistan, Çuvaşistan, Moldovya ve diğerleri muhtar bir idarî yapı benimsemişlerdir.

Rusya stratejik noktalarda yer alan bu idarelerle ilk safhada dağılmanın getirmiş olduğu kargaşadan dolayı ilgilenememiştir. Fakat zamanla toplanma sürecine girmiş, gerek askerî gerekse istihbarî kaynaklarını tekrar güçlendirmeye başlamıştır. Bu toparlanmanın ardından tekrar eski Rus politikalarının tatbikine

⁸ A. N. Kurat, A. Temir, "Rusya'da Türklük ve İslamiyet", *Türk Dünyası El Kitabı*, T.K.A.E. Yayınları, Ankara, 1976, s. 1285; S. Zaim, *Türk ve İslam Dünyasının Yeniden Yapılanması*, İstanbul, 1953, s. 32.

başlanmıştır. Jeostratejik değere sahip olan Azerbaycan ve Tataristan sıkıştırılmaya çalışılmaktadır. Üçüncü stratejik nokta ise Moldovya ve bu bölgede bulunan Gagavuz (Gökoğuz) Türkleridir. Tataristan gerek sanayi gerekse yeraltı zenginlikleri ve savaş sanayisi yönüyle Rusya'nın beyin merkezlerinden biridir. Böyle bir bölgenin Orta Asya yollarının kesiştiği noktada olma özelliği ise başka bir avantajdır. Aynı şekilde Azerbaycan, Kafkasların geçit noktalarından biri olmasının yanı sıra Hazar petroleri ve yeraltı zenginlikleri yönüyle de önemlidir.

Ayrıca askerî yönden Türkiye'ye ve diğer devletlere yönlendirilecek güçlerin bu bölgede bulundurulma isteği Rusya'yı dayanılması imkânsız arzularla bu bölgeye sevk etmektedir. Azerbaycan ve Tataristan'ın bağımsızlık düşüncesi her seferinde askerî-ekonomik tehditlerle bastırılmaya çalışılmıştır. Fakat Tatarların millî benliklerini kazanma süreci onca katliama ve onca zorla evlendirmeye rağmen devamlılık arz etmiştir. Azerbaycan'ın Rus tankları altında bağımsızlık için çığnenişi ise halen hafızalarda dün gibi canlılığını korumaktadır.

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra Rusya, Türk Cumhuriyetleri ve Muhtar Cumhuriyetleri ile bir "Avrasya Birliği" oluşturulmak istenmektedir. *"Bu birliğe Estonya, Litvanya, Ukrayna, Kazakistan, Türkmenistan, Tataristan, Başkırdistan, ve daha sonra Azerbaycan'ın katılması için çalışılmaktadır."* (s.36) Rusların bütün bu çabaları olumlu sonuç vermiş gibi görünse de KGB'nin stratejistleri bu yatırımları ölü yatırımlar olarak ifade etmişlerdir. Rusya'nın Beyaz Rusya'ya istediklerini kabul ettirememesinin yanı sıra diğer Türk Cumhuriyetleri de fırsatını buldukları an daha fazla siyasî özerklik isteyeceklerdir.

Ortaya çıkan gelişmeleri bir akademisyen gibi araştıran yazar, hazırladığı bu çalışmada bütün bilgi kaynaklarına ulaşmayı başarmıştır. Bazı bilgiler gizli arşiv bilgilerinden alınmıştır. Rusya'nın her tarafına dağılmış olan Azeriler sayesinde yazar bu kadar güzel bir kitap oluşturma fırsatı yakalamıştır. Kitap gerek Avrupa'daki gerekse Türkiye'deki birçok

uzmanın elde edemeyeceği bilgilere sahiptir. Fakat yılların getirdiği bilgi birikimi ile ortaya konulmuş olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Merkezî araştırma raporları ve diğer araştırmaların kitap haline dönüştürüldüğü bilindiği halde nedendir bilinmez yazar bu araştırmalara değinmemiştir.

"Jeopolitik: Yeni Dünya Düzenindeki Yerimiz" adlı konu kitabın en önemli bölümüdür. *"Bu bölümde dağılan SSR yönetiminin ortaya çıkardığı güç boşluğunu hızla Almanya'nın doldurduğu anlatılmaktadır."* (s.56-57). Yazarın bu ifadesi doğrudur. Rus-Alman ilişkileri tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Aynı zamanda Alman ve Rus hanedanlıkları arasında daimi bir akrabalık bağı da tesis edilmiştir. Bugün bile bu etki devam etmekte Beyaz Rusya'nın kültürel yapısı Almanlar tarafından etki altına alınmak istenmektedir. Doğu Almanya'nın, Federal Almanya ile birleşmesi Birleşik Almanya'ya daha rahat hareket etme imkânı vermiştir. Bu avantaj başta Amerika olmak üzere Rusya'yı da rahatsız etmektedir.

Rus kültürünün beyni olan Beyaz Rusya'nın elden çıkması birçok sonun başlangıcının şimdiden görünmesine sebep olmuştur. Bunun için Rusya her ne şekilde olursa olsun Beyaz Rusya'yla birleşmek zorundadır. Aksi takdirde Rusya'nın bu çöküşten sonra bir daha ayağa kalkması mümkün değildir. Rus ekonomisinin temelini oluşturan Azerbaycan'ın bağımsızlık süreci Rusya'yı harekete geçirmiş, Derbent, Daryal ve Karadeniz sahilinin kontrolü için stratejik üsler oluşturulmaya başlanmıştır. Yazarın, Halk Cephesi üyesi olması ister istemez Azerbaycan'la ilgili yorumlarda kendini göstermekte, önceki konularda ortaya koyduğu ilmî tarafsızlığın sekteye uğramasına sebep olmaktadır.

Rusya, Ermenileri ve Gürcüleri destekleyerek Kafkaslarda sunî bir tampon devletçikler silsilesi kurmayı planlarken aynı zamanda Azerbaycan'ın içinde bulunan diğer küçük etnik grupları da muhtariyet için kışkırtmaktadır.

Bunun yanı sıra Azerbaycan'daki millî şuurun tam anlamı ile teşkilatlanmayı ise başka

bir problemdir. Azerî gençleri Ermenistan ile yapılan savaş sırasında ülkelerini terk ederek Rusya'nın birçok yerine dağılmıştır. Tümen ülkesinde bile ticaretle uğraşan Azerileri görmek mümkündür. Bu sayı, yazarın da ifade ettiği gibi diğer bölgelerle beraber 1.000.000'u bulur. Bu da savaşıma hazır çok sayıda genç anlamına gelir. Fakat Tüben Kama⁹ pazarında Azerî gençleri ile yapmış olduğum konuşmada neden Azerbaycan'a dönüp Ermenilere karşı savaşmıyorsunuz diye sorduğumda almış olduğum cevap çok şaşırtıcı olmuştu.

Aldığım cevap acı da olsa yenilgiyi kabullenişin beraberindeki sebepler açık olarak görülmüyordu. Daha milliyetçilik ve millî benlik şuuru bazı Türk Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi tam anlamı ile yerine oturmamıştı. Aslında bu normaldi, yetmiş küsur yılı bulan beyin yıkama metotlarının arkasından oluşturulan "Rus Benliği" psikolojisini birden bire ortadan kaldırmak imkânsızdı. Türkiye'de bile sadece bu rüzgârların lodosu estiği halde 1960-70 yıllarında nice genç beynin bu fikirlerle yıkıldığı unutulmamalıydı. Bu oturmamış olan şuur eksikliği ve idaredeki bazı farklı görüşler Azerbaycan'ı tekrar Rus Konfederasyonuna bağlamıştır. Sebep ve sonuç ilişkileri kitapta güzel bir anlatımla açıklanmıştır (s.72-73).

Ermenilerin ve Yahudilerin Rusya'daki etkinliği çok fazladır. Yeltsin'in danışmanlarından biri Ermenidir. Ayrıca KGB de dâhil olmak üzere birçok askerî-sivil ve idarî üst düzey yönetimde Ermeniler söz sahibidir. Asıl önemli olanı ise askerî denge yönünden Azerbaycan'da bulunan Rus ordusunun eski gücü ve vasfıdır. "Eski Sovyet ordu düzenine göre Azerbaycan genelinde hava, deniz, kara ve savunma birliklerinden oluşmak üzere 60.000'den fazla asker bulunmaktaydı. En önemli birliği, karargâhı ve diğer destek birlikleri Bakü'de bulunan 4'ncü Sovyet ordusuydu".

Bağımsız SAM yer-hava füzeleri, SCUD füze tugaylarından başka, Gence'deki 23'ncü Lenkeran'daki 295'inci, Bakü'deki 60'inci

Nahçıvan'daki 75'inci silahlı, motorize tümenler ve Gence'deki önemli helikopter hücum alayı, 4'üncü ordunun en önemli birliklerini oluşturuyordu. Azerbaycan'daki tek kara kuvvetleri eğitimi kurumu Bakü'de bulunmaktaydı. Avrupa'daki "Conventional" silahların azaltılmasıyla ilgili anlaşmaya uygun olarak Şubat 1991'de Azerbaycan'da 391 tank, 1265 zırhlı araç, (çapı 100 milimetre ve daha büyük) 163 top ve 24 helikopter olduğu bildirilmiştir. Eğer söz konusu tümenler birinci kategoriye girerse (savaş anında % 100 dolu) demek ki, Azerbaycan'da 10.000 subay-astsubay ve 40.000 asker yerleştirilmiştir.

Tam takım tümenler 1100 tank ve 1500 zırhlı aracı kapsayacaktır. Verilen rakamlar söz konusu tümenlerin ikinci (% 70-80 dolu) veya üçüncü (% 20-50 dolu) kategoriye girdiğini göstermektedir. Diğer taraftan Nahçıvan'da, Sovyet-İran sınırında yerleştirilen 75'inci silahlı motorize tümeni 4'üncü kategoriye (%5-10 dolu) dahil etmek mümkündür. 1990'da Azerbaycan-Ermenistan sınırında yerleştirilen 23'üncü motorize tümen ikinci veya daha üst kategoriye girmekteydi. 1991'in sonlarına doğru Azerbaycan topraklarında 40-45.000 Sovyet askeri vardı (s.77). Ayrıca deniz ve hava kuvvetlerindeki yoğunluksa hiçte kara kuvvetlerinden geriye kalır değildir.

Bu yoğunlaşma Azerbaycan'ın, Kafkaslar üzerindeki stratejik değerini gösteriyor olsa gerektir. Ermeni akademisyen Gevorkyan'a göre, "Ermenistan, Rusya'nın, Kafkasya'daki destekçisi, tabii ve tarihî müttefikidir. Ermeniler, Anglo-Sakson, Siyonist ve Pantürkistler'den oluşan korkunç üçlüden, Pantürkistler'in yolunu kesmektedir. Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Sırbistan ve diğer Hristiyan milletlerin tek kurtuluş yolu "Üçüncü Roma'yı" yeniden kurmaktır. " (s.84-85). Rusya'da Türkoloji ve Türk kökenli milletler üzerinde çalışan 200 civarında strateji enstitüsü, fakülte ve bilgi merkezi vardır. Bu enstitüler XVIII. asırdan beri büyük gayretlerle Türk dünyası üzerinde incelemeler yapmaktadır¹⁰.

XXI. asra girmek üzere olduğumuz halde birkaç resmî kurumun ve sayıları onu bulmayan

⁹ Ebrar Kerimullin, *Tatarlar*, Kazan, 1991, s. 53, Ayaz İshaki, *İdil-Ural*, Kazan, 1993, s. 13; Ravil Fahreddinov, *Tatar Oğlu Tatarım*, Çalı, 1993, s. 35; Rızaeddin Fahreddinov, *Bulgar ve Kazan Türkleri*, Kazan, 1993.

¹⁰ Ahmet Tacemen, *Rus Egemenliğindeki Türklerin Alfabelerinin Değiştirilmesi (1769-1950)*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No.68, Kayseri, 1994, s. 17-21.

araştırma enstitülerinin dışında Türkiye'de bir tek "Slav Kültürü Enstitüsü" dahi yoktur. Bu eksiklikler acaba nasıl kapatılacaktır? Gorbaçov Araştırma Enstitüsü de işte Rusya'nın bu strateji merkezlerinden biridir. Ürettiği stratejiler ise Rusya'nın dış politikasını yönlendirmektedir. Kafkaslar için şu dört önemli stratejiyi belirlemiştir.

"a) Rusya, Kafkasya 'da bir milleti diğerine karşı koyarak ve onların arasındaki çekişmelerden faydalanarak geleneksel ve klasik "parçala, hükmet" siyasetini gerçekleştirmelidir. Bu tür bir siyasete başvurma, herhangi mantıklı davranışı gerektirmemektedir. Sadece aşırı grupların faaliyetlerine göz yummak yeterlidir.

b) Rusya halkların kendi kaderini tayin hakkını destekleme bahanesiyle açıkça Abhazya ve Güney Osetya'yı destekleyip, Gürcistan'daki iç karışıklıklardan faydalanarak, onun zayıflamasına ve sonuçta parçalanmasına sebep olabilir.

c) Rusya, Gürcistan'ı ve genelde Kafkasya'yı kendi kaderine terk ederek, Kafkasya, sınırını kapatabilir. Rusya, 'aynı zamanda, güç kullanarak Kuzey Kafkasya 'da kontrolü yeniden sağlar ve gelecekte olabilecek ayrılıklı gelişmeleri önlemek için iyi bir ders vermiş olur.

d) Kafkasya'da kimlerin Rusya'nın emri altında yaşayıp yaşayamamak istemedikleri konusunda referandum yapılabilir. Eğer Rusya siyasi önlemlerle Kafkasya'da bazı bölgeler üzerinde kontrolü sağlamazsa, kuzeye geri çekilmeli, sınırlarını yeniden tespit etmeli ve Rusya'dan ayrılan küçük devletleri kukla rejimlerle söz dinleyen kullara dönüştürmelidir" (s.88-89).

İşte bu stratejiler yıllar önceden planlanmış ve tatbiki için her türlü uygun zemin hazırlanarak gerçekleştirilme aşamasına başlanmıştır. Rusya'nın iskân politikası, grift sanayi programı, evlendirme sistemi kültürel asimile planları çökmesine rağmen bugün bile sonuçlarını vermeye devam etmektedir. Rus nüfusunun, kesafet teşkil ettiği noktalardaki Rusların geri dönmesi engellenmekte ve bu bölgelere yapılabilecek gizli müdahaleler için hazır zemin oluşturulmaktadır.

"Ukrayna'da 11.356.000 Rus var, ülke nüfusunun % 21.9'unu oluşturmaktadır.

Kazakistan'da 6.227.000 Rus var, ülke nüfusunun % 37.3'ünü oluşturmaktadır.

Özbekistan'da 1.653.000 Rus var, ülke nüfusunun % 8.1'ini oluşturmaktadır.

Beyaz Rusya'da 1.342.000 Rus var, ülke nüfusunun % 13'ünü oluşturmaktadır.

Kırgızistan'da 916.000 Rus var, ülke nüfusunun % 21'ini oluşturmaktadır.

Latviya'da 905.000 Rus var, ülke nüfusunun % 33.7. sini oluşturmaktadır.

Moldavya'da 562.000 Rus var, ülke nüfusunun % 12.9'unu oluşturmaktadır.

Estonya'da 474.000 Rus var, ülke nüfusunun % 30'unu oluşturmaktadır.

Ruslar Azerbaycan nüfusunun % 5.6'sını, Ermenistan nüfusunun % 2'sini, Gürcistan nüfusunun %6.3'ünü, Türkmenistan nüfusunun %9.8 ini ve Tacikistan nüfusunun %3.5'ini oluşturmaktadır. " (s.106). Oranlar, 1989 yılı istatistikî verilerine göredir. Fakat güvenilirlik oranı zayıftır, istatistikî verilere rağmen yazarın ve diğer birçok, araştırmacının dikkatinden kaçan nokta Türk kültürünün çok güçlü olarak muhafaza edildiği bölgelerde (Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, İdil Ural Bölgesi) Ruslar yavaş yavaş kültürel etki altında kalmaya başlamışlardır. Bu etkileşim daha çok evlenme ve sosyal iletişimle gerçekleşmiştir. Sosyal kaynaşma ile birçok Rus çeşitli Türk lehçelerini öğrenmiştir. Komünist rejim döneminde baskıcı yönetimle kendi dillerini konuşamayan Türkler şimdi hiç çekinmeden rahatlıkla millî dillerini konuşabilmektedir.

Yaptığım geziler sırasında Rusça bilmeyen Tatar, Başkırt, Çuvaş ve Kırgız Türkleri ile karşılaşmış olmam bana ilginç gelmişti. Oysaki bilinen sistematik komünizmin bu tür fireleri vermemesi gerekirdi. Bir Tatar emniyet müdürü bana, ben askere gitmeden önce Rusça'yı çok iyi derecede bilmiyordum, bu dili askerde öğrendim ve benimle beraber birçok insan Rusça'yı orada öğrendi, demişti. SSSR, 1970-1975'li yıllara kadar gerçekten zirve dönemini yaşamış, bu tarihten sonra ihtilalin akabinde kazanılan gelir kaynaklarını harcama yoluna gidilmiştir. Birçok sosyal çöküntü, (ekonomik kriz, güvensizlik, motivasyon eksikliği, gelir dengesizliği, manevi

boşluk vb.) 1975'Ti yıllardan sonra kendini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. Fakat dış dünya ile kapalı olan iletişim bağının eksikliği bu bilgilerin dışarı sızmasını önlemiştir. Rus gizli arşivlerinde bu düzensizlikler ve çıkan olaylar tek tek kaydedilmiştir. Zaman kaybetmeden, isteyen her araştırmacı biraz zorlansa da bu belgelere ulaşılabilir.

Yazar "İkinci Kafkasya Savaşı ve Çeçenistan" adlı bölümde çok güzel bir şekilde Çeçenistan tarihinden bahsetmiştir. "*Çeçenlerin, Kafkas savaşlarında, Stalin döneminde ve 1994 yılında üç kez büyük sürgüne tâbi tutuldukları, kaynaklarda sistematik bir şekilde açıklanmıştır*" (s. 118). Rusya açısından Çeçenlerin, Şeyh Şamil'in torunları olarak Kafkasya bölgesinde bulunmalarının gerek askerî gerekse ticarî (gaz, petrol vb.) yönden mahsurlarından bahsedilmiştir. Bir milyon Çeçen'in azminin ve imanının 150-200 milyon Rus'a ibret teşkil eden direnci, yazar tarafından mükemmel bir ifadeyle anlatılmıştır.

Rusya'da bulunduğum sırada devam eden Çeçen-Rus mücadelesinde Türk Cumhuriyetleri'nden ve Muhtar Cumhuriyetler'den Çeçenistan'a yardım gönderiliyordu. Fakat Rus istihbaratı bundan haberdar olduğu için yardımlara el koymakta ve sınır geçişini imkansız hale getirmekteydi. Bütün bunlara rağmen zaferin Çeçenlere güleceğini bütün Türk dünyası biliyordu. Yeterli sayıda asker bulunmadığı için zorla 18 yaşında askere alınan ve birçoğu daha çocuk psikolojisine sahip olan birliklerle Rusya nereye kadar gidebilirdi... Alkolün etkisi ile o gencecik yaşta bağımlı hale gelen çocuklar, yiğitliği ve ruhlarda idealler uğruna savaşmanın ne demek olduğunu nereden bilebilirdi ki...

Rus askerî yetkilileri ve strateji uzmanları (Rusya askerî-sivil strateji uzmanı yönüyle üstün yeteneklere sahiptir) başta General Lebed olmak üzere sonucun hüsrana olacağını basın kanalıyla bildirmişlerdir. Rus yetkilileri bu sonucu bile bile sırf diğer muhtar bölgeler ve bağımsız cumhuriyetler siyasî özerklik istemesinler diye Çeçenistan'a saldırı düzenlemişlerdir. Bitmiş bir ekonomiye sahip olan Rusya'da bugün bir dolar yaklaşık 5000 rubledir, bir ruble ise 18-20 liradır.

Avrupa'dan, Amerika'dan alınarak kalkınma

1997/Kış 11

ve liberal ekonomiye geçiş için harcanması gereken paralar tamamen askerî harcamalara yönlendirilmektedir. Aynı zamanda yeni bir istihbarat ağı kurulmakta ve eski günlerin hayalleri hafızalarda canlılığı ile muhafaza edilmektedir. Acı olan ve ibret arzeden gerçekse, sırf askerî gereçler ve dış istihbaratlar için harcanan 3/2'ye varan harcamalardan dolayı Rusya'nın ekonomik yönden çöktüğünün unutulmasıdır. Kitabın güncel olan ve Türkiye'yi bugünlerde yakından ilgilendiren konusu ise "Azerbaycan Bilmecesi: Petrol, Darbeler ve Gerçekler"dir. Yazarın bu bölümün girişinde yaptığı özeleştirici doğrudur ve objektif bir değerlendirmedir, (s. 196-197). Azerbaycan petroleri, bu petrolün nakli ve çıkarılması büyük tartışmalara sebep olmuştur. Gözü bu bölgede olan Avrupa firmaları konuyu yakından takip etmiş ve bir ortaklık kurulması için Azerbaycan'ı müzakerelere zorlamışlardır. Nihayetinde "*20 Eylül 1994'te Bakû'de Gülistan sarayında Türkiye, Amerika, İngiltere, Rusya ve Norveç şirketleriyle anlaşma yapılmıştır*" (s.144). Fakat gelişen olaylar Rusya'yı rahatsız etmiş ve bunun tabii sonucu olarak da Rusya, Azerbaycan'ı sıkıştırılmaya başlamıştır.

Aradan geçen iki yıllık süre zarfında Rusya payını artırarak Türkiye'yi devre dışı bırakmak istemiştir. Bu gelişmelerden rahatsızlık duyan diğer ülke ise İran'dır. İran daima ikili temaslarda Rusya ile dostane bağlar tesis etmiş ve Türkiye'nin bölge petrollerinde söz sahibi olmasına fırsat vermek istememiştir. Bu tabii bir ekonomik çıkarıdır. Çünkü İran petroleri bu anlaşmadan büyük zarar görecektir. Yazar, kitabın sonlarına doğru B. D. T.'nin kuruluş amacının gerçekleştirilemeyeceğini sistematik olarak kaynaklarla açıklamıştır(s.179-180).

Yapılan araştırma, inceleme raporları hariç diğer kaynaklardan yararlanılarak, büyük bir başarı ile hazırlanmıştır. Hazırlanan eser, her Türk münevveri için gerçekten değerlidir. Aynı zamanda bu çalışmanın, üst düzey bürokratlara, generallere ve adeta dış politikayı unutan değerli siyasetçilere yıllar süren tecrübelerle oranla daha fazla bilgi kazandırabilecek bir fırsat olacağı düşüncesiyle tavsiye edilmesi gerekir.

Bilge